

Willem Frederik Hermans

VOLLEDIGE WERKEN 4

Romans

Herinneringen van een engelbewaarder. De
wolk van niet weten

Het Evangelie van O. Dapper Dapper

DE BEZIGE BIJ
AMSTERDAM

2012

Herinneringen van een engelbewaarder.
De wolk van niet weten

Wij zijn in staat te denken dat wij zeer verre van God zijn, wegens deze wolk van niet weten tussen ons en hem, maar het zou stellig juister zijn te zeggen dat wij veel verder van hem zijn als er geen wolk van vergeten is tussen ons en de gehele schepping.

The Cloud of Unknowing, anoniem ± 1370

Hij riep mij aan zonder het te weten en ik kwam – na zoveel jaren.

Zijn bloed leek korrelig te zijn geworden van verdriet. Hij was in grote nood geraakt zonder dat ik het kon helpen, zonder dat ik hem kon helpen. Hij geloofde al lang niet meer in God en mij kende hij niet meer. Toch had ik hem al die jaren niet uit het oog verloren. Zijn hele leven niet. Ik was zijn beschermengel.

Ik was de hele middag al in zijn nabijheid geweest.

Eenzaam zat hij in zijn auto, als een springlading in een granaat.

‘Lieve Jezus,’ mompelde hij.

Ik ging op zijn schouder zitten.

Hij reed over een weg die van de kust landinwaarts voerde en hij had haast om niet te laat op de rechtszitting te komen.

Ik was erbij geweest toen hij afscheid nam. Ik had gezien hoe hij samen met haar de loopplank van het schip opging.

Zij had een mantel over haar arm, hij droeg een kleine koffer.

SAMEN, hij voorop, hebben ze zich in de afgebeulde lucht begeven die de binnensten van grote schepen vult. Hij is haar voorgegaan in de smalle gang van kleverig geschilderd plaatijzer waar daglicht nooit doordringt en bij het schijnsel van de op halve kracht brandende gepantserde gloeilampen

heeft hij de nummers gelezen van alle kajuitdeuren waar hij langskwam, tot hij eindelijk zegt:

‘Het is deze.’

‘Dank je, Schatz.’

Hij doet de deur die op een haakje half openstond verder open, gaat naar binnen en zet de koffer neer aan het voeten-eind van een krib. Er waren vier kribben in deze kajuit, telkens twee boven elkaar.

‘Het is een armoedig schip,’ zegt hij, ‘ze komen je niet eens helpen met je bagage.’

‘Wat hindert dat, we hebben de hut toch zonder moeite kunnen vinden. Ik zoek geen comfort, maar veiligheid.’

ZIJ had een lieve, zachte stem en praatte een zo sterk verbasterd Nederlands, dat het alleen met moeite van Duits kon worden onderscheiden.

Werktuiglijk had hij zijn hoed afgenomen toen hij de koffer neergezet had. Het was een hoed, zoals ze nu in Nederland bijna niet meer gedragen worden, een echte Borsalino met een brede slappe rand, zowel van voren als van achteren neergeslagen en om de bol een zeer breed lint.

Zijn chocoladebruine regenjas zag eruit of hij van peau de suède was gemaakt, maar je hoefde er niet eens zo dicht bij te komen om te ruiken dat het rubber was.

VAN de vier kribben waren er drie met tassen en kleren belegd.

Zij zwaaide haar mantel op een bovenbed, de enige krib die nog vrij bleek te zijn van het stel dat het verst bij de patrijspoort vandaan was, de minst comfortabele dus.

Dit ontsnapte niet aan Alberegt's aandacht, maar hij zei er niets over. Ik las zijn gedachten, ik kon het weten. Hij liep naar een kleine, geheel met mahoniehout ombouwde vaste wastafel, eigenlijk eerder een fonteintje en draaide een

van de twee nog maar gedeeltelijk vernikkelde kranen, die vol opgedroogde zeepsoppen zat, open. Het lijkt wel of die kraan de pokken heeft, dacht hij.

Er kwam een weinig krachtige waterstraal uit. Dood, vermolmd water. De stroom hield onmiddellijk op, toen hij de kraan, die zich automatisch sloot door een in de knop verborgen veer, losliet. Smerig water, maar het is het enige drinkwater dat ze hebben aan boord van een schip en je dient er zuinig mee te zijn.

Hardop:

‘Moet je hier nu veertien dagen zitten met drie andere vrouwen...’

Zij legt haar hand op zijn schouder en geeft hem een kusje op zijn hals dat niet nadrukkelijker geweest kan zijn dan de ademstoot uit haar lippen. Antwoord op zijn woorden, zijn machteloze woorden, waarvan de inhoud geen enkele overeenkomst vertoonde met wat hij werkelijk dacht, maar niet meer kon zeggen, laat staan wilde zeggen: je zou helemaal niet op dit schip moeten zijn. Je had niet moeten weggaan. Je had bij mij moeten blijven... Verlaat mij niet.

ZIJ was een uit Duitsland gevluchte jodin waarmee hij vier maanden samen had geleefd.

Het afscheid vond plaats op de negende mei 1940 en het schip lag in de Nederlandse havenplaats Hoek van Holland. Het was een vrachtschip met passagiersaccommodatie, dat die nacht naar Amerika zou vertrekken.

‘Als,’ zei hij, ‘het schip getorpedeerd wordt en je in het koude zeewater ligt, wat zul je dan denken?’

‘Ik zal niet denken. Ik zal zo goed mogelijk proberen boven water te blijven. Er zal redding komen. Er is tot dusverre nog altijd redding gekomen in mijn leven en na de oorlog zullen wij elkaar terugzien.’

‘De oorlog zal vijf jaar duren.’

‘Wees toch niet zo somber, Schatz. Er wordt bijna niet ge-

vochten. Ik denk dat er iets broeit in Duitsland en dat ze Hitler voor het eind van het jaar vermoorden.'

'Zo?'

'Ik ben echt niet de enige die dat denkt. Dat wordt ook door de Fransen en de Engelsen gedacht. Anders zouden ze de Duitse steden immers platgooien en over de Rijn trekken.'

'Je meent niet wat je zegt. Als je 't meende, zou je hier wel blijven.'

'Maar Schatzje, in zo'n klein land?'

'Wat heeft dat ermee te maken? Juist daarom. Ik heb het je toch al zo vaak uitgelegd. Wij hebben geen conflicten met Duitsland. Wij blijven buiten de oorlog, net als in '14-'18.'

'Waarom heeft de regering dan de militaire verloven ingetrokken?'

'Omdat we neutraal zijn en de wereld moeten tonen dat we ons tegen elke aanvaller willen verdedigen. Elke aanvaller, het doet er niet toe welke.'

'Hier in dit land zijn ook nazi's. Als die nazi's aan de Duitsers vragen ze te hulp te komen, wat dan?'

'Daarvoor is het te laat. Vijf dagen geleden hebben we er voor alle veiligheid een stuk of twintig opgepakt. De kopstukken zitten achter de tralies.'

'Communisten hebben jullie ook opgepakt.'

'Onze regering is voorzichtig.'

'De regeringen van Noorwegen en Denemarken waren ook voorzichtig. Wat is het resultaat geweest? Duitsland heeft ze toch maar mooi bezet.'

'Je spreekt jezelf tegen. Eerst beweer je dat er in Duitsland iets broeit en dat Hitler gevaar loopt. Maar nu begin je te praten over zijn successen.'

'Laten we aan dek gaan. Het is hier zo benauwd.'

Voor hem uit verliet ze de hut. Hij stak zijn hand onder zijn openhangende regenjas en haalde een zilveren doosje te voorschijn, waaruit hij een pepermunt nam.

Hij reed volgas, maar hield het stuur niet aldoor met twee handen vast. Hij sloeg zich zo nu en dan met de rechterhand op de rechterknie.

‘Christus,’ mompelde hij.

Christus. Ik luisterde in Zijn Naam naar de gedachten van mijn beschermeling.

Hij beklagde zich. Nu heb ik niemand meer om naar uit te kijken, niemand meer om voor te zorgen. Is het niet onrechtvaardig in de steek gelaten te worden door een vrouw die je met zoveel risico hebt gered? Zonder mij hadden ze haar naar Duitsland teruggestuurd. Zo voorzichtig is onze regering...

Maar zij is niet voorzichtig, fluisterde ik hem in, jou in de steek laten is voor haar een geringer kwaad dan het in de steek laten van de goede zaak waar zij voor vecht.

Sukkel, zei de duivel, jij bent niets dan een van de toevallige gelukkige omstandigheden geweest, die haar in staat gesteld hebben aan de Duitsers te ontsnappen.

Zo egoïstisch mag je niet denken, drong ik bij hem aan, want tot de duivel spreken doe ik niet omdat ik zijn bestaan niet mag erkennen.

GEHURKT op een luchtkoker had ik hen gadegeslagen toen zij, zonder de bagage, weer te voorschijn waren gekomen en over het dek van het schip drentelden.

‘Wanneer de oorlog zo vlug is afgelopen als jij beweert, is het de moeite niet naar Amerika te gaan.’

‘Ik denk dat: dat de oorlog niet lang duren zal, maar zeker weten doe ik het niet. Ik moet rekening houden met mijn familieleden, met mijn partijgenoten die in Duitsland mishandeld worden. In Amerika kan ik ze helpen. In een klein land als Nederland gaat dat niet.’

HET was waar, wat ze zei en het was toch ook weer niet helemaal waar, zoals het meeste dat mensen zeggen. Het was

waar dat zij haar familieleden die in concentratiekampen zaten en dat ze haar partijgenoten die zonder geldige papieren en bijna zonder geld van het ene schuiladres naar het andere slopen, van Nederland uit niet kon helpen. Dat was allemaal waar. Maar het was niet deze waarheid waarvoor zij Alberegt verliet.

EEN dikke man van achtendertig jaar. Aan zijn roze gezicht, al te zorgvuldig geknipt en geschoren, aan zijn waterige ogen vooral, was te zien dat hij jarenlang veel te veel gedronken had.

Sinds hij haar kende dronk hij niet meer.

Hij wist wel dat er verschillende dingen aan hem ontbraken. Te veel om haar voorgoed aan hem te kunnen binden? Hij had zijn best gedaan zijn leven te beteren. Niet genoeg? Een week geleden had hij ook het roken opgegeven.

Zo lang hij haar kende lag een duivelse gedachte voortdurend op de loer in zijn brein:

Het was in haar positie niet meer dan onvermijdelijk dat ze met haar redder naar bed ging, dat ze alles deed wat hij vroeg. 'Al was ik het meest walgelijke monster van de hele wereld geweest (ben ik dat soms niet? Alcohol zweet uit al mijn poriën. Een wrak ben ik, in vergelijking met haar, hoogstens vijftig jaar oud.)'

VIJFENTWINTIG jaar oud. Dat was de leeftijd die op haar valse paspoort stond, en nooit was het bij hem opgekomen, haar te vragen of dat werkelijk haar leeftijd was. Hij had haar nooit anders dan onder een valse naam, een valse geboorteplaats en een valse leeftijd gekend.

Een valse naam (weer een andere), valse geboorteplaats en valse geboortedatum stonden ook op het paspoort waarop zij, dank zij door Alberegt gepleegde valsheid in geschrifte de reis naar Amerika had geboekt.

Alberegt was officier van justitie; hij had relaties.

Ik zag hen langs mij voorbijdrentelen over het roestige dek, waarop plassen water lagen dat de bezoedelde regenbogen van afgewerkte smeerolie droeg. Ik kon afluisteren wat zij tegen elkaar zeiden, al was de wind niet mijn richting uit.

Zij trok een doekje uit haar mantelzak te voorschijn en knoopte dit om haar hoofd. Krachtig blies de wind uit de grauwe wolken en zij hield de knoop in het doekje vast met haar linkerhand onder haar kin.

Ook hij hield zijn hoed vast, aan de rand. Zo hielden zij zich allebei gespannen met hetzelfde bezig: de wind, maar het was een bezigheid die hen niet verenigde, die hun aandacht afleidde van elkaar op een paar banale dingen die alleen van henzelf waren: een hoofddoekje, een hoed.

DE mouw van haar mantel is van haar pols gegleden die versierd is met een groot aantal dunne zilveren armbanden.

TEN slotte greep hij haar bij die pols en bleef recht voor haar stilstaan. Om zijn benen wapperden de ruime broekspijpen die toen in de mode waren en hij zei:

‘Alle geruchten dat Duitsland van plan zou wezen ons te overvallen, zijn vanochtend nog tegengesproken door het Duitse persbureau. Juist omdat ze Denemarken en Noorwegen hebben bezet, bestaat de kans dat ze Nederland met rust laten. Die Hitler is toch niet helemaal krankzinnig. Hij heeft in het Westen alles wat hij wil. Denemarken en Noorwegen bezet. De aanvoer van ijzererts uit Zweden kan niet meer door Engeland worden afgesneden. Hij heeft geen enkele reden om Nederland binnen te vallen.’

‘Ik hoop voor je dat het waar is, Schatz. En je begrijpt dat ik onmiddellijk terugkom, zodra Duitsland in elkaar zakt. Dat geloof je toch, dat ik dat meen?’

Zijn zwemmerige ogen keken haar aan zonder ironie, maar ook zonder het geringste vertrouwen en hij antwoordde:

‘Ik geloof je.’

DE wind is ondertussen nog toegenomen in kracht. De bomen zwaaien niet heen en weer in de wind, maar het is of hun kruinen worden omgewoeld. Zijn kleine auto wijkt van de rechte weg af bij elke windstoot en hij is genoodzaakt telkens een ruk aan het stuur te geven.

HET afscheid liet zijn gedachten niet met rust. Bij vlagen was het of hij het opnieuw beleefde.

NA in zijn eentje de loopplank te zijn afgelopen, had hij nog tweemaal naar haar omgekeken. Hij kon zijn hoed geen ogenblik loslaten.

Zij stond aan de reling. Haar kleine recht omhooggestoken hand ging groetend heen en weer. Hij zag de armbanden bewegen en verbeeldde zich zelfs dat hij ze kon horen rinkelen. Maar er was niets anders te horen dan het gekrijs van meeuwen en het zeurderige gezoem van een elektrische hijskraan.

IK wou dat ik meteen een café kon binnenstappen, dacht hij.

LANGZAAM achteruitlopend zwaaide hij met zijn hoed tegen haar.

Haar opgestoken hand met de ring van dunne zilveren armbanden om haar pols, als een ring van water. Alsof zij al bezig is te verdrinken en het laatste wat er van haar boven de golven uitsteekt, is haar hand. Adieu. Zijn ogen schoten vol tranen. Bang dat zij dit zien zou, tegelijk wetend dat ze het onmogelijk zien kon door de grote afstand tussen hem (daar bij de uitgang van de kade) en haar (hoog boven op dat schip) draaide hij zich om en zei bij zichzelf: Ik heb haar voor het laatst gezien.

Hij voelde of zijn hoed stevig genoeg op zijn hoofd zat en keek rond, hoe hij het vlugst bij zijn auto terug kon komen. Toen viel zijn oog op een kleine kazemat, waar twee

soldaten tegenaan zaten, hun benen uitgestrekt op het plaveisel, hun ruggen tegen het beton. Hun helmen lagen naast hun dijen op de grond en de wind bracht hun haren in verwarring. De ene soldaat hield tussen de gestrekte vingers van zijn rechterhand een dubbelgevouwen wit sigarettenpiertje met tabak erin. Het verfrommelde tabakszakje van blauwzwart papier, waar hij de tabak uit genomen had, gaf hij met de linkerhand aan de soldaat die naast hem zat.

De versterking was gebouwd als een huisje, niet groter dan een fietsenschuurtje, een schuin dakje erop.

De planken bekisting die men gebruikt had om het beton in te gieten, had er een duidelijk patroon van naden en houtnerven op achtergelaten. Daaroverheen waren ter camouflage bakstenen en voegen geschilderd in donkere oker en kalkwit. Dat was nog niet de grootste hoogte van artistiek kunnen waartoe de krijgslist van de bouwers zich had weten op te werken. Er was ook een venster op die muur geschilderd. Een vierkant raam, twee witte gordijntjes naar weerszijden opgenomen. Daartussen was het vlak met zwart opgevuld om het halve duister van een kamer die er niet achter lag te suggereren en op de vensterbank stond, even naast het midden, een rode geranium in een pot. Pot en plant niet dikker dan een verflaagje.

Toch kon niet worden gezegd dat dit raam geen enkele toegang tot het inwendige bood, zoals ramen immers horen te doen. De vensterbank was, goedbeschouwd, een langgerekte spleet en daar doorheen richtte zich een vuurmond op de grauwe zee.

Een kanon naar het Westen gericht, waarvandaan de vijand niet komen zou. Van onder een geschilderde geranium een aanvaller op afstand houden, die alleen door de grootst mogelijke omweg te nemen, niet in de rug zou kunnen aanvallen.

Kazemat, die het pad versperde van een denkbeeldige aanvaller, kanon alleen dienend om de waarschijnlijkste agres-

sor het argument uit handen te slaan dat het land niet bereid was zich te verdedigen tegen *elke* aanvaller.

Het betonnen gietwerk, overtrokken met baksteentjes, voegen, venster, vensterbank en bloeiende plant, leek met zijn er tegenaan hangende verdedigers, zijn kleine kanon, wel de grootste incarnatie van een bange leugen, ooit op de aardkorst gebouwd. Kanonnen, beton en soldaten, dacht Alberegt, die zouden mogelijk aan de oostgrens nodig zijn, maar niet hier bij de zee. Waar bij de Duitse grens gebrek aan was, dat stond hier zonder enig nut vreedzaam voorbijvarende schepen te bedreigen. Maar als het er niet zou zijn geweest, zou het zijn vuurkracht op Duitsland hebben kunnen richten en toch zou het dan waarschijnlijk net zo goed te kort schieten. Wie ter wereld geloofde dat als Duitsland werkelijk aanviel, Nederland ook maar een schijn van kans op behoud zou hebben?

VOOR mij komt het er allemaal niet veel op aan, dacht hij, toen hij in zijn auto stapte. Uit alle kwade kansen die zich zouden kunnen voordoen, zou ik nog het liefst de dood in haar armen kiezen. Maar ze houdt niet genoeg van mij om met me te leven, laat staan te sterven.

Hij was niet naar een café gegaan. Hij was regelrecht naar zijn auto gelopen en ingestapt. Zonder dralen koos hij de kortste weg naar de rechtbank van zijn arrondissement.

Toch kwam voortdurend, eentonig afgewisseld door de aanvechting zijn plicht te verzaken en te stoppen bij de eerste de beste plaats waar drank geschonken werd, de gedachte bij hem op rechtsomkeert te maken, terug te rijden naar Hoek van Holland, haar desnoods met geweld van dat schip af te sleuren en haar te zeggen: 'Je vertrekt niet. Ik heb mijn inlichtingen. Vannacht wordt het schip door de Duitsers getorpedeerd. Het vervoert goederen die van strategisch belang zijn. Wij hebben een geheime boodschap opgevangen

van een Duitse spion. Er is een duikboot op het spoor van het schip gezet. Je blijft hier.'

Onzin natuurlijk. Hij beschikte over geen enkele geheime inlichting. Hij zou evenmin voor een café stoppen om zich laveloos te drinken. Nog nooit heb ik mijn werk verzaakt voor de drank, dat zouden mijn grootste vijanden moeten toegeven. Inlichtingen uit mijn duim zuigen doe ik evenmin. Had hij het in dit geval maar gedaan. In plaats daarvan had hij staan soebatten: 'Het is het noodlot verzoeken, wat jij doet. Dat is vragen om moeilijkheden. Soms denk ik dat joden overal worden vervolgd, omdat ze diep in hun hart denken het te hebben verdiend. Je papieren waren in orde. Niemand heeft iets vermoed. Je zou tot het eind van de oorlog in Nederland hebben kunnen blijven zonder het minste gevaar. Maar dat wil je niet.'

'Ik heb mijn verplichtingen.'

'Tegenover mij dan niet?'

'Ga nu maar, anders kom je te laat op de rechtszitting.'

Zo had hij zich, doende alsof hij niet merkte dat zij hem leidde, de loopplank laten afduwen. Alle redeneringen die zij met elkaar gevoerd hadden, waren honderdmaal eerder uitgesproken. Deze discussie voerden ze al wekenlang en het leek wel of hij niet tegen haar argumenten op kon. Doorslaggevende argumenten, trots opgerezen in zijn brein, schenen op zijn lippen elke overtuigingskracht te verliezen. Als ze eindelijk eens naar een ander onderwerp overstapten, had hij voortdurend het gevoel dat hij het was die de nederlaag geleden had en bovendien het gevoel dat zij dit wist.

HIJ praatte tegen een schim die in zijn voorruit glansde en hij wist niet dat ik dat was.

Er waren niet veel andere auto's op de weg. Wij reden langs een compagnie soldaten op fietsen. Hun geweren hingen op hun ruggen.

Zij slingerden, slordig sturend, steeds naar het midden van de weg en dreigden onder de auto te komen. Ik had Albert's voet bijna helemaal van het gaspedaal getild. Hij had het uiterste linkergeedeelte van de weg opgezocht, maar nog kon hij niet ongehinderd doorrijden. De soldaten lachten, keken achterom, schreeuwden hem iets na, salueerden soms. Hij bleef strak voor zich uitkijken.

'Je raadt nooit wat ze ten slotte nog heeft bedacht,' mompelde hij en er was niemand anders in de auto behalve hijzelf en ik.

Dwaze uitdrukking: raden. Wat valt er voor mij te raden? Ik had alles gehoord, zoals ik altijd alles hoor wat hij zegt, wat er tegen hem gezegd wordt en zoals ik al zijn gedachten lees.

'Ze zei... ze zei... er is een heel eenvoudige manier om me hier te houden, Schätzlein. Het duurt nog vier uur voor het schip afvaart. Je hebt alle tijd om me te laten arresteren en van boord te laten halen. Mijn papieren zijn immers vals...'

Hij zweeg en zelfs zijn gedachten kon ik niet lezen, alsof er helemaal geen gedachten meer in zijn hoofd ontstonden.

Toen zei hij: 'Het was een grapje, maar ik vond het smakeloos. Het gaf me een gevoel alsof ik al die tijd niets dan haar pooier geweest was, of ik haar alleen met chantage in mijn bed had gekregen.'

EN ik lees zijn gedachten en ik weet dat pooier nauwelijks het juiste woord is voor wat hij bedoelt. Of toch? Maar nee. Hoewel zij dag en nacht op zijn kamers heeft gewoond, kan niet gezegd worden dat hun contacten hartstochtelijk geweest zijn op de manier die engelen zo vreemd is en niettemin de mensen zo menigmaal tot de krampachtige uitroep 'Engel!' brengt.

'Zo ben ik nu eenmaal.'

'Sinds wanneer?'

'Nooit anders geweest. Een koele vrijer.'

‘Maar Schatzje, dat moet je je toch verbeelden.’

‘Mij verbeelden? Och, lieve engel, dat kun jij toch niet beoordelen.’

‘Ik ben geen heilige.’

‘Voor mij wel. Ik zou evenveel van je houden, als je een heilige was en wij alleen maar kuis naast elkander leefden.’

Stilte. Hij voelde dat ze zijn betoog niet geloofde en had tijd nodig de verlamming die dit ongeloof in hem opwekte te overwinnen, voor hij weer iets zeggen kon.

‘Ik ben een man die alleen met zijn geest liefheeft. Mijn lichaam is niet gemaakt om ermee lief te hebben. Maar wel mijn geest, Sisy.’

Zij gaf daar geen antwoord op. Zij trok hem naar haar naakte lichaam toe. Ik wendde mijn ogen af. Hij had haar, min of meer tot zijn verrassing, met zijn lichaam lief en met verwrongen keel kreunde hij ‘Engel!’ En zij lachte met een gezicht of ze dacht: komediant.

DAT was toen. De puriteinse geest van mijn beschermeling stelde vast dat zij hem met haar lichaam betaald had en dat hij zich daarmee had laten betalen. Wat een terminologie: met haar lichaam betalen. Toch een pooier. Pooier. Zijn woordkeus gaf mij hoop dat hij alle geloof in het hogere niet voorgoed verloren had.

DE afschuwelijke herinnering aan een gesprek over zijn niet grote dierlijkheid werd nog aangevuld zonder dat hij het kon tegenhouden, want het was de duivel die zijn geheugen opfriste:

Geestelijk liefhebben? Mannen hebben lichamelijk lief en zij hebben hun macht lief, als ze een ander wezen aan zich kunnen binden.

Macht, dat is alles wat een pooier heeft, geen liefde. Liefde: de mogelijkheid zich in een ander te verliezen, gesymboliseerd door het afstaan van enkele druppels sperma. Maar

een pooier, dat is een man die macht uitoefent en vrees terugkrijgt. Ik ben een pooier. Ja? Maar zelfs de macht haar aan mij te binden heb ik niet bezeten. O nee? Ik kan haar door mijn eigen politieagenten bij mij terug laten brengen.

Ja?

Maar je hebt immers van je macht geen misbruik gemaakt, fluisterde ik hem in. Je moet jezelf niet zo haten. Je hebt haar niets misdaan. Je hebt haar gered zonder berekening. Je hebt niets teruggevraagd. God weet dat je bedoelingen zuiver geweest zijn.

‘Ook niets teruggekregen, alles goed beschouwd,’ antwoordt hij, ‘en in God geloof ik al lang niet meer.’

ACH! Mijn droefenis dat hij nooit meer naar de kerk gaat. Hoe zou een biecht zijn leven kunnen verlichten!

IN zijn wanhoop legde hij zich voor de hoeveelduizendste maal dezelfde vraag voor, die hij al vier maanden herkauwde. Hij had haar gered, daar viel niet aan te twijfelen. Zonder hem zou zij weer naar de Duitse grens zijn gebracht, aan de Duitsers zijn uitgeleverd en wie weet onder martelingen door de Gestapo vermoord. Was het nu niet mogelijk dat die daad haar liefde gewekt had. Was hij soms zo’n monster, dat haar vertrek de waarheid aan het licht bracht: dat zij enige tijd dankbaar was geweest, maar nooit van hem had gehouden?

Hij liet het stuur met een hand los, stak de vrijgekomen hand in zijn vestjeszak en nam een pepermuntje.

DAT idee van haar hem Beppo te noemen. Hij hield niet van die naam. Het was eerder een naam voor een dier dan voor een man. Toch had hij haar nooit gezegd dat hij de naam die zij hem gaf niet mooi vond.

Beppo. Het woord (pas een seconde later drong het tot hem door dat het zijn naam zou zijn) ontsnapte aan haar lippen, toen zij haar ogen weer open deed. Voor het eerst heb ik

haar in verrukking gebracht, dacht hij. Moet ik daarom Beppo heten?

‘Beppo?’

‘Zo zal ik je voortaan noemen.’

‘Waarom?’

Hij kon zich met geen mogelijkheid herinneren waarom. Wat had ze daarop toch ook weer gezegd? Het onderzoek van zijn geheugen viel hem zwaar en hij kon het niet voltooien. Hij reed een nieuwe rij soldaten tegemoet en moest zijn snelheid weer tot het uiterste beperken om geen ongelukken te maken.

Deze soldaten liepen in hoofdzaak links van de rijbaan, reglementair, om het tegemoetkomend verkeer in zicht te kunnen houden, maar een deel van de ongedisciplineerde troep stoorde zich niet aan het voorschrift.

De meesten hadden hun hoge uniformkragen losgeknoopt. Sommige militairen droegen hun helmen in de nek in plaats van op het hoofd. Afgewaaid misschien en toen maar laten hangen aan de stormband. Vergefelijk, wanneer bedacht wordt, dat het misschien wel slechte helmen waren, waarvan het binnenwerk niet goed paste op de hoofden van de landsverdedigers.

Albregt dacht: zij was hier niet veilig, dat moet ik erkennen. Wie zou iets anders willen beweren, als je ziet wat voor krijgers het land tegen de Duitsers moeten verdedigen. Maar de kwestie is dat Hitler ons met rust zal laten. Het zou in zijn eigen nadeel zijn ons aan te vallen. Dat Sysy dit niet kon begrijpen en met alle geweld naar Amerika wilde!

Door de ordeloze soldaten gedwongen, reed hij nu zo langzaam, dat hij het stuur met allebei zijn handen kon loslaten. Zijn rechterhand schoof zijn linkermouw naar boven en hij keek op zijn horloge. Hij zag dat het later was geworden dan hij had gedacht – nog later. Vijf over half vier en de zitting begon om vier uur.